

ЦВІТ СЛОБОЖАНСЬКОЇ ПІВОНІЇ

17 днем лютого в Національній спілці письменників України відбулася презентація збірки історичних оповідок **Арсена Зінченка** про триб слобожанського життя на схилку XVIII ст. «**ЦВІТ ПІВОНІЇ**».

Того дня, слухаючи, як у знаному всім письменницькому будинку на Банковій розкошує піснями старожитня Слобожанщина, авторові цих рядків подумалося, що та найвідоміша слобожанська «Гей, була в мене коняка» (зазвичай загал вважає її за народну, та вона й справді народна пісня, хоча творець слів до неї – Яків Щоголів, найвизначніший з «непривітних співців» того краю) своєю, сказати б, прозорою екзистенційною меланхолією навдивовижу суголосна тональності історичної белетристики Арсена Зінченка. Суголосна – у тендітному сумові за незбулим, за тим, чого не сталося, сумові не войовничо-агресивному, а літеплому, просвітлено-подаленілому, коли тільки десь за обрієм – у пам'яті, спогаді, пригадуванні – відлунює повнота цілого життя («За буджацькими степами // Ідуть наші з бунчуками; // А я з плугом та сохою // Понад нивою сухою», – у такій притлумленій бутності факту і в розлитому побіч нього нестримному прагненні набутися того – без панів, урядників та «височайших указів» – простору «за буджацькими степами» проявляється щось навдивовижу слобожанське, міліарне й хліборобське водночас, притаманне тільки цьому тереніві на помежів'ї між «нашим» та «чужим», між волею та неволею).

Розпочинаючи презентацію «Цвіту півонії», знаний український історик

Арсен Зінченко завважив, що першою його спонукою звернутися до художнього осмислення бутності Слобідського краю доби козаччини стала випадково придбана в одній із провінційних книгарень ще за «глухих» 70-х книга Стефана Тарануценка «Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України». Якимось дивом видана в епоху щербиччини, ця фундаментальна праця велетня українського мистецтвознавства – певна річ, несамовито перекраєна цензурними ножицями, але, попри все, жива й ціла! – вперше спонукала поміркувати над тим, у який спосіб повниться стрімкою вертикаллю зростання простір барокової козацької церкви, як дивно і незбагненно-симфонічно доповнюють одна одну просторинь лівобережно-слобожанських краєвидів та нагірна піднесеність об'ємних констант старосвітської нашої архітектури...

Із «цього зерна» – додамо від себе – цілокупна композиційність та архітектоніка «Цвіту півонії», до яких Арсен Зінченко, у суті речі, ішов упродовж усього наукового та письменницького шляху: і тоді, коли писав фахові монографії з історії селянства на Поділлі та українського церковного руху першої пол. ХХ ст., і тоді, коли видавав 2008-го першу книгу прози «Гілля старого глека», і тоді, коли застановлявся над творчим генієм будівничого Троїцького собору у Новоселиці Якіма Погребняка. А ще – додалася до такого досвіду велика увага (і повага!) до джерела, до архівного документа козацьких полкових канцелярій, до правдивого історичного факту. Бо чи не кожне оповідання «Цвіту півонії» ґрунтується

на цих підставах, у їхній достеменній бутності намагається він знайти відповідь на питання: чому звичаєвий устрій слобожанських полків був у другій пол. XVIII ст. доценту «перемелений» жорнами імперської централізації, чи були ті, хто підносив свій голос супроти такого насильства, чим, власне, жив нагоді цей світ заснованих козаками-переселенцями слобод, сіл та містечок. Тому й постають обмеженими для його манери письма такі тексти, як «Старынные черкаские обыкности» (основою тут – доля ізюмського полковника Федора Краснокутського, що він єдиним з козацької старшини протестував у Петербурзі проти скасування скільки разів підтверджених царями й імператорами козацьких «обыкностей», заплативши за це конфіскацією маєтностей та засланням до Казані), «Вибори» (зорований Катериною II фарс з «виборами» депутатів до «Комиссии с Уложения» та відчайдушна спроба слобожан справді на них вільно обирати), «Успішний день» (побут губернатора Слобідської Української губернії Євдокима Щербініна – сановного рабовласника, якому до вподоби вдавати із себе «просвітника»). Але документалізм у Арсена Зінченка не притлумлює художності, письменницького психологізму, здатності виокремити подію в обрамленні стилістичної автентики: підтвердженням тому – трагедійно напружені «Йорданський хрест», «Медаль», «Данина», лірично-настрійові «Перегони», медитативно-ностальгійний «Оборонний рубіж».

Власне, про це, про стилістику та автентичність історичної прози, про перегуки її із сучасною драматичною добою, і велася мова на презентації «Цвіту півонії». З тамтого зацікавленого

обговорення – кілька найважливіших моментів:

Дмитро Павличко, класик українського письменства, автор «Двох кольорів» та «Таємниці твого обличчя»: «Автор «Цвіту півонії» знову повертає в нашу літературу Слобожанщину – той український етнічний терен, що його русифікували найзавзятіше і найпідступніше, але який, попри все, виявив ту величезну силу українського спротиву, яка дала нам Сквороду. Український загаль знає про Слобожанщину переважно у тих аспектах, які дотичні до періоду «Розстріляного Відродження», коли у тогочасному Харкові Хвильовим та його однодумцями творилася революційно оновлена українська література. Проте, на жаль, той-таки загаль надто мало знає про іншу Слобожанщину – Слобожанщину козацьких полків, козацького самоврядування, потужної української культурної традиції. А цей край справді став одним з перших рубежів українсько-московської війни, у якій Москва і вбивала нашу душу, і забирала нашу землю. Так, забирала, бо величезна територія козацької Слобожанщини просто вкрадена у нас – досить згадати про Острогоський полк, який тепер зі своїм полковим містом включений в адміністративні межі сучасної Росії. Тому книга Арсена Зінченка нині, коли наш український Схід знову у вогні, – це важливе і своєчасне нагадування про те, скільки ми втратили тоді, і як ще більше – якщо не спам'ятаємося – можемо втратити тепер»;

Богдан Горинь, колишній політв'язень, один із провідних мистецтвознавців та культурологів сучасної України: «Читаючи «Цвіт півонії», мене не полишало вражаюче відчуття того, наскільки та давнина – а йдеться про події другої

пол. XVIII ст., перегукується з нашою добою, з тим, про що ми сьогодні читаємо в газетах і бачимо на власні очі. Візьмемо, наприклад, оповідання «Бабаки для генерала» – історію про те, як призначений Петербургом командувачем дивізії генерал Кантемир змушував слобожан не лише безкінечно «дарувати» йому гроші, а навіть і ловити бабаків – як екзотичну страву для його столу. І чим же покарала Катерина II цього корупціонера, скарги на якого дійшли навіть до столиці? Вона відправила його у відставку і обдарувала пенсією в півтори тисячі тогочасних рублів річно – сумою, яка навіть для тогочасних дворян була величезною. І чи не так само «борються з корупцією» виховані імперсько-більшовицькою системою сучасні владоможці. Або згадаємо за оповідання «Благословення», у якому йдеться про те, як підпорядковані Москві високі церковні ієрархи нищили духовний світ нашого народу – чи не про сьогоднішні наші біди тут мовиться? Перелік можна продовжувати й продовжувати, бо саме цей період (XVIII ст.) поставив перед нашими предками цілий ряд складних питань: пристосуватися

поодиночці чи діяти спільно, спиратися на давні права чи на царську ласку, шукати свободи чи пливти за течією. На ці питання ми відповідали тоді і маємо відповідати нині»;

Іван Юшук, відомий український мовознавець: «Давніше була в мене цікава звичка: читаючи переклади українською мовою творів зарубіжних письменників, я ніколи не дивився наперед на прізвище перекладача, намагаючись зі стилю зрозуміти: де тут, наприклад, рука такого майстра, як Рильський. І ніколи не помилявся, бо Рильського завжди «виказувала» особлива чистотою і неспотвореністю мова. Арсен Зінченко у «Цвіті півонії» також найперше привертає мою увагу мовою твору – справді автентично-українською, вільною – а це нині велика рідкість – від найменших лексичних та синтаксичних прикмет зросійщення»;

Анатолій Ціпко, завідувач відділу української філології Науково-дослідного інституту українознавства: «У мешканців цієї землі, що її названо Слобожанщиною – особливе становище, а відтак і завдання. Саме Слобідський край є східним етнокультурним

помежів'ям України, і саме у цьому краї завдяки університетському романтичному рухові почали з'являтися наукові розвідки про українське – українську культурну спадщину, невідому в Європі XVIII – XIX ст. Моя перша, заочна, мандрівка у Слобідські землі, як і у автора книги «Цвіт півонії» (про що зауважив він сам у вступному слові), теж стала завдяки книзі Стефана Тарануценка «Дерев'яна монументальна архітектура Лівобережної України». Арсенові Зінченку вдалося здійснити випис у художніх формах смислопредставлення «малої епіфікації», де постає, теж у помежів'ї, зібраний досвід людського життя – і незвичайний вчинок, навіть подвиг, і повсякденна дія. Та і сама книга «Цвіт півонії» – це так само своєрідне помежів'я, де помічаються ділянкові смуги архівної праці та видніються художні напрямні творчої робітні А. Зінченка.

Отже, у книзі здійснено художнє «внесення» архівного факту у простір словесного споглядання. Це той вдалий випадок творчо-літературного «охоплення» статистично-архівного документа, коли історія не перестає вчити, адже «*Historia est magistra vitae*».

Десь на початку XX ст. розвиток української історичної белетристики пішов двома річищами, одне з яких репрезентував надзвичайно популярний тоді Андріан Кашенко, інше – Орест Левицький. Першому річищу притаманна стрімка сюжетність, динамічне, пригодницьке начало, тобто увага до дії як до визначального чинника оповіді, натомість прихильники другого вподобали небагато на зовнішню атрибутику, проте стилістично надзвичайно витончену майстерність письма. «Цвітом півонії» Арсен Зінченко – і тут він справді один

із небагатьох – репрезентує в сучасній українській літературі саме це друге річище. До речі, характеристично, що він, як і Левицький, фаховий історик та сумлінний архівіст. Звичайно, вільно тут говорити про проблемно-тематичні новації автора, про те, що він підважив нові пласти історичного знання (до сказаного Дмитром Павличком та Богданом Горинем автор цих рядків додав би ще й чи не першу в актуальному нашому письменстві згадку про вчинений москвинами наприкінці XVIII ст., коли Росія тільки «входила» вперше до Криму, геноцид кримських татар: власне, геноцид був тоді і зараз лишається розпізнавальною прикметою цієї неповторної держави), проте в історичній прозі Арсена Зінченка художній простір завжди визначає не «про що», а «як». Бо ця проза – для нешвидкого читання і непоквапного розмислу: вона – як старе терпке вино, що його треба смакувати повільними ковтками.

...Восьмирічна Соломійка Бойко, що їй випало завершити цей слобожанський вечір, не виголошувала велемудрих промов з їхніми ускладненими метафорами та інтелектуальними порівняннями. Вона лише зачитала фрагмент із «Цвіту півонії» – центрального в однойменній збірці оповідання – про світ, почуття і віщунства, буяння зела, кохання і зраду. Прочитала, аби в її чистому дитячому голосі громада ще раз відчула, спізнала і пережила ту високу слобожанську справдешність – розкішну, як квітка півонії, і діткливу, як пелюстки її на сильних вітрах.

Олександр ХОМЕНКО
науковий співробітник
відділу української філології НДІУ